

Budget 195

195
1813

SZÉCHENYI MUNKÁLATAI AZ AL-DUNÁN.

TEKINTETTEL

A DUNAGÖZHAJÓZÁS ÉS A SZÉCHENYIUT TÖRTÉNETÉRE.

Felolvasatott a „Délmagyarországi történelmi és régészeti társulat” 1878.
évi május 23-dikán tartott 7-dik évi közgyűlésén.

Irta

BOLESZNY ANTAL

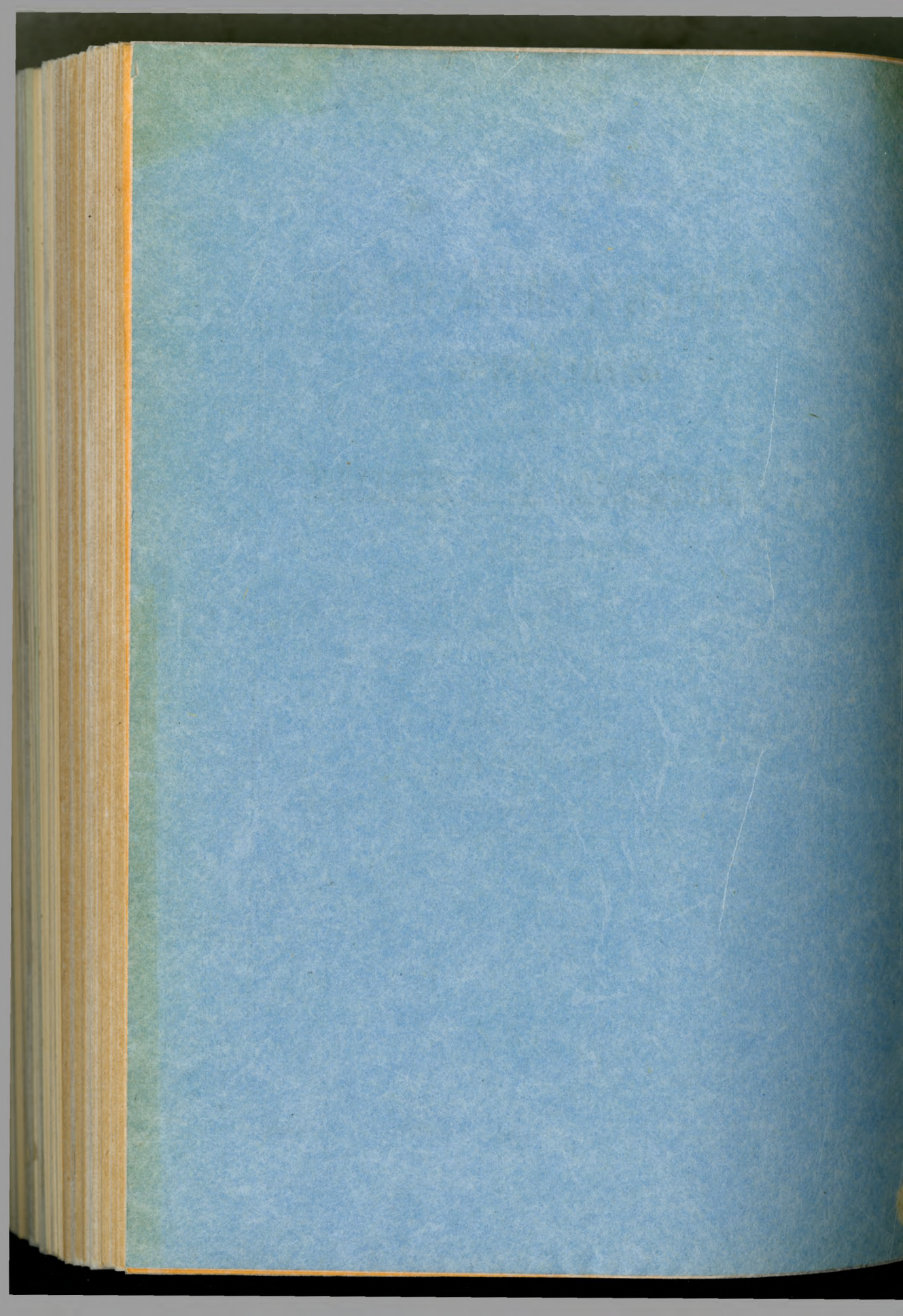
orvosi plébános a délmagyarországi történelmi és régészeti
társulat választmányi tagja.

Gróf Széchenyi István egy eredeti levelének másolatával.

Ára 60 kr.

Szerző tulajdona.

8
JEMESVÁROTT 1878.

SZÉCHENYI MUNKÁLATAI

AZ AL-DUNÁN.

TEKINTETTEL

A DUNAGŐZHAJÓZÁS ÉS A SZÉCHENYIUT TÖRTÉNETÉRE.

Felolvastatott a „Délmagyarországi történelmi és régészeti társulat“ 1878.
évi május 23-dikán tartott 7-dik évi közgyűlésén.

Irta

BOLESZNY ANTAL

orszvai plébános és a délmagyarországi történelmi és régészeti
társulat választmányi tagja.

Ára 60 kr.

Szerző tulajdona.

JEMESVÁROTT 1878.

61576.00 269480

DE-BALLASI GEZA.

ELŐSZÓ.

Az Al-Duna vidéke történeti eseményekben oly gazdag és dus, hogy feladatomnak tekintém, kutatások és nyomozások által a multnak fátyolát itt-ott, a mennyire lehetséges, a történet és régészet ezen, mondhatni classicus földjén föllebbenteni és a lefolyt idők eseményeit föltárni s megvilágítani.

A »Délmagyarországi történelmi és régészeti társulat«-nak feladata, Délmagyarország történetét és régészetét új adatokkal gazdagítani; és ezen, a közműveltség szempontjából fontos körülménynél fogva nekem is, mint ezen tudománykedvelő társaság egyik választmányi tagjának feladatom az: hogy az Al-Duna vidékét a történet-régészeti szaktudományos kutatás keretébe tehetségem szerint bevonjam s a mennyire lehetséges újakat felfedezzek s ismertessek.

Midőn törekvéseim iránya ez, óhajtam gr. Széchenyi István eredeti levelei nyomán s kutatásaim alapján egy értekezésemet, mely a nevezett társulat folyó évi május hó 23-án tartott 7-ik évi közgyűlésén olvastatott fel közzétenni, hogy ez által Széchenyinek az 1848. előtti szellemi óriásaink egyikének, a legnagyobb magyarnak aldunai működése minél szélesebb körben ismeretes legyen.

Ilyen gondolat villant fel bennem már azon oknál fogva is, hogy napjainkban fájdalom! igen kevesek azok, kik a komoly államférfiúi tulajdonok s a politikai képesség s képzettség elsajátítására törekednek; hiányzik a lelkielő s a nemesebb ambíció a komoly törekvésekre; kevés kivétellel az érzelmeket a személyes érdekek vezérlik, minden távolabbi magasabb czélok nélkül s épen ezen szomorú viszonyainknál fogva mily édes hazafiúi érzemény

az, ha visszapillantunk édes hazánk 48 előtti időszakára s különösen szellemóriásaink kimagasló alakjára gr. Széchenyi Istvánra, hogy felelevenített nagy szelleme lebegjen minden a hazát szerető magyar előtt, hogy a munka és tevékenység által a szeretett hazának hasznára lehessünk s annak anyagi és szellemi jólétét minden körülmények között előmozdítani a legfőbb feladatnak tekintsük.

Kelt Orsován, az 1878. évi Szt.-Mihály napján. .

BOLESZNY ANTAL.

Azon férfi, kinek al-dunai nagyszerű tevékenységéről jelen közgyűlésünkben értekezni kívántam, Magyarország legkitűnőbb férfiainak legelső sorában áll. Nagy tehetségei leginkább az anyagi reformok terén nyilvánultak, noha a politikai téren is, különösen az államférfiak és szónokok között, eltekintve attól, a mit ő nemzetiségünk érdekében és általános kulturai szempontból tett, kiváló alak és oly szellemi óriás volt, hogy őt nemcsak hazánk és saját kora, hanem Európa is a század legnagyobb emberei egyikének ismeri. Tettei és nevének emléke az egykoru nagy eseményekkel összeforrvá, a történet több fényes lapját töltik be.

Jelen értekezésem keretéhez nem tartozik gróf Széchenyi Istvánt működése egész nagyságában és valóságában feltüntetni; nem pedig azért, mert értekezésem címéhez ragaszkodnom szükséges, de különösen azért nem, mivel ily nagyszabásu rajzhoz nem érzek magamban a tárgynak teljesen megfelelő ismeretet s e tekintetben bevallani kényszerülök, hogy szellemi erőm parányiséga Széchenyi nagyságától nagyon távol van.

Élete oly dus, tevékenysége oly sokoldalú volt, hogy képe nek tökéletes előállítását egészben adni már csak azon okból sem sikerülhetett, mert találkoznak és még a jövőben is fognak találkozni oly buvárkodó és kutató szellemek, kik újabb és újabb adatokkal szolgálnak. Így jutott szerényen működő társulatunk is azon helyzetbe, hogy általam mint egyik igénytelen tagja által Széchenyi teljes alakjának nagy vonásaihoz az irodalom kitűnő tudósainak kezeihez ismét néhány új adatot bocsáthat.¹⁾

Széchenyi alakjának előállítását már többen megkísérelték, így a többi között a következő elsőrangú írók: báró Kemény Zsigmond, ki a „Status férfiak és szónokok könyve“ című munkájában, mely irodalmunknak egyik értékes gyöngye, Széchenyi politikai jellemrajzát adta; Falk Miksa pedig „Széchenyi István gróf és kora“ című munkájában, mely az új adatok egész tárháza és irodalmunknak nagybecsű kincsét képezi, nemcsak politikai életrajzához, hanem azon nem kevésbé nevezetes tevékenységéhez, mely az általános kultura és az anyagi reformok terén nyilvánult, új adatokkal járult. Falk Miksának munkája nemcsak hézagpótló, hanem alkotó is volt, a

¹⁾ Ha némely, már ismert adatok értekezésemben előfordulnak, ezeket az események összefüggése végett kellett idéznem, melyek különben is, ha emlékezetünkbe felfrissíttetnek, szerintem nagyon célirányosak.

mennyiben a szerző Széchenyi fiatal korára nézve igen érdekes részletek birtokába jutott, melyek különféle levéltárakban voltak elrejtve és csak általa jutottak napvilágra s egyenkint véve a szerző állítása szerint, talán csekély-szerűek, de összegökben kétségtelen lélektani fontossággal bírtak. Ami Széchenyi életének utolsó éveit illeti, ezekről Falk közvetlen észleletek alapján irt és a lélektan vezérkezén, ez észleletek összefüggésének megmagyarázását is megkísérelte és indokolya kimondotta, mit tartott ő Széchenyi ugynevezett „őrült-ségéről.“ A legnagyobb magyar — ki hazája vesztén, mint a költő fűnkelt dala szól — keblét felhasítá, mint Brutus, Róma estén megtébolyodott, — terjedt el e rémhir villámsebességgel hazánkban az 1848. évi szeptember havában.

Báró Vesselényi Miklós és dr. Balogh Pál orvos nyilatkozatai Széchenyi őrütségének okairól minket felvilágosítanak ugyan, de hogy a psychopathologikus kórfolyam egész menete természetessé feltűnjék s némely látszólagos ellenmondás teljesen érthetővé váljék, Falk azon három teljesen különböző phasisra utal, melyen Széchenyi lelki állapota döblingi tartózkodása alatt átment.

Midőn a nagynevű Lonovics érsek az 1853. év végén mölki lakását felcserélte a bécsivel és Széchenyit családjá közvetítésével meglátogatta, akkoron dr. Hopf János, mostani kalocsai kanonok volt a híres érseknek titkára s mint ilyen Lonovics kíséretében lévén, többször volt alkalma Döblingben megfordulni, kit Széchenyi fia gyanánt szeretett. Körülbelül 1859-ben Széchenyi Hopfnak levelet irt, melyben sürgetőleg felkéri, hogy Falk Miksával döblingi lakásán keresse őt fel, s utóbbival, kit addig csak névleg ismert, az általános politikai helyzetről egy óra hosszáig elbeszél. Falk Miksa ezután sürűen meglátogatta Széchenyit Döblingben, és így személyesen megfigyelte és észlelte Széchenyi állapotát akkor, midőn megrendült szellemi és testi ereje helyreállítva, és midőn végnapjaiban lelke mélyében ismét megrendítve volt. E szerint Falk Széchenyi életét közvetlen személyes és alapos észleletek alapján rajzolja, melyről meggyőződése sugallata szerint említém, hogy ezen adatok véghetetlen nagybecsű kincset képeznek.

Széchenyi végső éveiről Kecskeméthy Aurél is irt munkát, ki mint szelleműs magyar publicista és finom psychologikus volt ismeretes. Kecskeméthy, ki Széchenyivel többször érintkezvén, érdekes könyvében e kérdést fejtegeti: őrült volt-e Széchenyi? Falk Kecskeméthyről azt mondja, hogy finom észleletek egész során át, csak ama nagyon is kevésbé felvilágosító következtetésre jut: „Széchenyi egészséges korában már rejtély volt. Utolsó tiz évi állapotára épen nincs nevünk a szótárban“ és hogy Kecskeméthynek itt felhozott első tétele „Őrült volt-e Széchenyi?“ nincs könyvében megoldva, s az ellenmondások, melyeket Gyulai Pál az általa megbirált könyv szerzőjének kimutat, kiegyenlítettlen fenállnak most is; nem is Kecskeméthy nézeteiben léteznek ezek, hanem a tényekben, melyeket ez híven előadott.

Gyulai Pál hazánk elsőrangú aesthetikusa s Kecskeméthy könyvének bírálója a szerző által tett közlésekhez hozzá szólva azt állítja, hogy Széchenyi grófnak ugyanaz okozta halálát 1860-ban a mi 1848-ban megtévelyítette.

Én ugyan Széchenyit személyesen sem nem ismertem, sem koromnál vagy állásomnál fogva vele nem érintkezhettem, de egészséges éveit illetleg, a kezeimnél létező eredeti leveleiből ítélve, véleményemet alább én is kifejtendem.

Tasner Antal Széchenyi egykori titkárának hátramaradt kéziratai, melyeket, ha jól emlékszem, Géza a nevű fia ezelőtt két évvel kiadni szándékozott, Széchenyi életrajzához szinte érdekes adatokkal szolgálhatnának. Ezt az 1830-ki években volt titkárát egyik kedélyes levelében „Hodzsa Effendi Tasner“-nek nevezte.

Baró Eötvös József egykori miniszter társa, Széchenyiről emlékbeszédet tartott, mely a nagy magyarnak érdemeiről, a lehető leghivebb felvilágosítást nyújtotta és életrajzához nagybecsű anyagot szolgáltatott, amennyiben Eötvös a férfikor legszebb éveiben volt akkor, midőn Széchenyi vele és kortársaival nemzetiségünket a korszellemnek megfelelő fejlődési pályára emelni iparkodott, kik azután az ily küzdelmekben kitüntetett szereplésük által halhatlanokká is lettek.

Lehet, hogy mások is vannak, kik érdekes iratokat gyűjtven Széchenyivel foglalkoztak vagy róla irtak és könyveket adtak ki, de ezen körülmény figyelmemet kikerülte.

Az előadottakból kitetszik, hogy a legkitünőbb írók Széchenyi utolsó éveiről behatóan és kimerítőleg irtak.

Falk mint Széchenyi szellemdus életirója, figyelmét nemcsak fiatal korára és utolsó éveire, hanem egész életére terjeszté ki, s ő utána ma már a legnagyobb magyarnak életrajzát tartalmazó dolgozatok egész irodalmat képeznek.

Én is azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy Széchenyi egy csomó eredeti leveleinek birtokába jutottam, melyek eredetileg német nyelven vannak ugyan írva, de általam a lehető leghivebben magyarra fordítottak. Ezen leveleit a gróf nem élete végszakában, hanem akkor irta, midőn mint a férfiú erő teljében az anyagi reformok terén a hon javáért a nemzet-gazdasági és kereskedelmi érdekek mellett az Al-Duna vidékén működött, s az erély és tevékenység lehető legnagyobb fokát kifejtette. Ezen leveleket egyik Orsován lakó barátjához az 1830—40-ki években irta, melyek idővel örökösének Dinelli Alfonz volt államvaspályai felügyelő urnak birtokába jutottak, ki megkeresésemre szíves volt azokat nekem átadni. Igaz, hogy ezen levelek magán embernek irtottak, de oly adatokat tartalmaznak, melyek egyrészt a Széchenyi-ut és a Dunagözhajózás történetére vonatkoznak, másrészt Széchenyi akaratának szilárdságára, erélyére, következetességére, kedélyességére és egész jellemére fényes világot vetnek. Ha valaki a jelesebb írók közül Széchenyi életrajzát bővített új kiadásban meg fogja írni, az általam napvilágot látott eredeti levelek nyomán köztudomásra jutott adatok, Széchenyi kimagasló alakjának körvonalozásához némi becses anyagot fognak szolgáltatni.

Széchenyi fiatal korát a salonokban, a harcmezőn és utazásokban töltö. A politikáról keveset gondolkodott s a hazai nyelvet csak tördelte. Ezt állította egykor barátja báró Vesselényi Miklós, kivel Széchenyi fiatalabb korában Német-, Francia- és Angolország nagyrészt bejárta. Sokat láttak és tanultak. Három évi vándorlás után visszatértek hazájukba azon szilárd elhatározással, hogy mint hazájuknak reformátorai lépnek fel. Széchenyi, midőn pezsgő ifjúságának korszaka elmúlt, Magyarország helyzete felől komolyan kezdett gondolkozni; nagy eszmékkel telve, komoly tanulmányokkal foglalkozva kiolthatatlan vágy keletkezett lelkében Magyarország kifejtésére, anyagilag és szellemileg népét emelni, neki a jólét és kultura által az europai népek családjában becsületes helyet kivívni. Ez volt Széchenyi főfeladata. A politikai szabadság kérdése mint amannak kifolyása előtte csak másodrendű volt.

Az 1825. évi országgyűlésen a nemzeti nyelv előmozdítására szolgáló eszközökről volt szó, és a karok és rendek egy felállítandó magyar akadémiáról tanácskoztak. Nagy Pál akkoron híres ellenzéki szónok erőteljes vonásokban festette a helyzetet és áldozatokra hívta fel az ország dus gazdag főurait. Akkor Széchenyi mint huszár-tiszt és egyszerű hallgató első parlamenti beszédét tartá, mely ezen szavakból állott: „Nékem itt szavam nincs, az ország nagyja nem vagyok, de birtokos vagyok, s ha feláll oly intézet, mely azzal segíti honosainknak magyar neveltetését, jószágomnak egyévi jövedelmét feláldozom.“ Ez pedig nem állt kevesebből, mint 60.000 frtból. Széchenyi ezen óriási áldozata az egész országban a legnagyobb lelkesedést idézte elő, és őt a nagy közönség előtt ismeretessé tette, ki ezután mint lángszellemű és messzelátó férfi, száz még száz eszme valóításáról kezdett mélyen gondolkozni. Ilyenek voltak a többek közt: a nemzeti színház emelése, állandó hid építése Buda és Pest között, vasut-hálózat, Dunagőzhajózás, melylyel mint kedvencz eszméinek egyikével és értekezésem keretéhez tartozóval bővebben fogok foglalkozni. Figyelmét nem kerülték ki a hajózás akadályai, melyeket elhárítani iparkodott. Daczára annak, hogy — midőn száz országos ügy lekötötte — világgraszoló törekvései közepette, lerándult Orsovára, tervei körébe vonni azon akadályok elnáritását, melyek a világkereskedelmet, a kelettel való összeköttetést nemcsak a legszűkebb mederbe szorították, hanem sokszor teljesen lehetetlenítették is. Az akadályok alatt, értem a vaskaput és többi társait: a kataraktákat. Ezen szikla zátonyoknak nem annyira elhárítása mint inkább szoros megvizsgálása és némi szabályozása tette csak lehetővé a gőzhajózást az Al-Dunán, mely a Duna balpartján a Széchenyi név alatt ismeretes országut szabályozását is vonta maga után, mely párhuzamosan halad az átellenben, a Duna jobb partján Tiberius által kezdett és Traján alatt bevégzett a Dunába nyuló sziklahegyekbe vésett római uttal, melynek nyomai Drenkovától egész Ogradenáig most is láthatók.

A jeles hadvezér, mielőtt haditervét készíti, hogy a sikert biztosíthassa, a többi között terep- és helyismerettel kell, hogy bírjon. Széchenyi belátta, hogy a Moldova és Szörénytorony közötti vonalon — melyben a dunai szorosok elterülnek — Orsova a legalkalmasabb pont, melyre támaszkodhatik; itt ütötte fel főhadiszállását és itt kereste fel magának a helyismerettel bíró egyének közül a legalkalmasabb embert, kivel folytonos összeköttetésben állt. Ez Popovich Fóta jómódu kereskedő volt, ki a keleti nyelveket jól beszélte s kinél Orsován két évig lakott; kit barátjakint tisztelt és későbben szeretett is. Evvel sűrű levelezésben állott, nemcsak az 1830—35-ki években, hanem ugyyszólván a forradalomig. A viszony közöttük oly szívélyes volt, hogy Popovich későbben több évig tartózkodott részint Széchenyi birtokain, részint Pesten, Pozsonyban grófi barátja társaságában. A gőzhajózás megnyitása-kor Széchenyi előterjesztésére Popovich volt Orsován az első társulati ügynök.¹⁾

Széchenyi 38 éves volt, midőn az 1830. évi tavaszon Popovich Fótával Orsován megismerkedett. Innen júniusban Valdstein János gróffal, Beszédes mérnökkel s még öt más kísérvél Galaczra, s onnan Konstantinápolyba utazott. Legközelebbi célja utazásának az volt, hogy Konstantinápolyban mindent megkísértsen, miszerint lehetővé tétethesse a hajózást Galaczig, sőt hogy Odessa és Konstantinápolyig az nyitva és járható is legyen; továbbá hogy a területet megismerhesse és azt mérnökével műszakilag is megvizsgálta. Visszautaztában azonban veszélyesen megbetegedett, hol azon nevezetes levelet mondta Valdstein gróf tolla alá, mely Falk munkájának 64. lapján olvasható és közel Hirsóvához a Dunán 1830. évi július 17-én íratott. Ez politikai végrendelete volt, azon esetre, ha az isten a betegsége okozta kinokból ki akarná szabadtítani. Azon levelében azt állítja, hogy Magyarország felcmlésére három eszköz van: Nemzetiség, közlekedés és végre más nemzetekkel való kereskedési összekapcsolás.

Széchenyi egészsége ismét helyreállt és lassan usztatott fel hajójával a Dunán, melynek partjain Viddin és Zimony között munkálkodott.

Zimonyból 1830. évi október 13-án Popovich Fótának Orsovára a következő levelet írta:

„Kedves Popovich!

Mielőtt ezen helyet elhagyom, hogy az országgyűlésre siethessek, az ön jó emlékébe akarom még magamat visszaidézni, miszerint önnek minden szíveségért köszönetet mondjak.

Minden céljaimat szerencsésen elértem. Azonban veszélyes beteg voltam,

¹⁾ Én Popovich Fótával az 1863-ki évben ismerkedtem meg; ki Széchenyivel volt viszonyairól velem olyan adatokat közölt, melyeket érdekeseeknek találtam feljegyezni.

— s velem együtt utitársaim is, egyetsem véve ki; azon szolgám ki minket Mehadiára kísért, meg is halt. Mi mindnyájan félig-meddig jól vagyunk.

Az Internuntinst megkerestem, hogy önnök egy Fermánt küldjön. Ő mondta: „Ő nem adhatna általános (Generál) Fermánt, még sohase történt volna, — bejelentve kell lenni“ „Mire és akkor nincs semmi akadály.“ Ha ezen módon önön segítve lenne, akkor irjon ön egyenesen Konstantinápolyba és hivatkozzék bizvást reám.

Ha ideje van, irjon nékem Pestre. Ha isten akarja és az emberek nem akadályozzák — ugy nemsokára másképen fog a Duna kinézni.

Rövid idő előtt Milosnál voltam, ki egészen a szabályozás részén van. Éljen boldogul és tartson emlékében.

Gróf Széchenyi István m. k.“

Széchenyi leveléből kitünik, hogy Popovich Fótával nem beszélt, mikor Konstantinápolyból visszatért. Itt azt írja, hogy ő veszélyes beteg volt és utitársai is, de felgyógyultak mindnyájan; csak is egy szolgája halt bele, ki őket valószínűleg a konstantinápolyi utazás előtt Mehadiára kísérte. Falk munkájában a 64. lapon azt állítja, hogy gróf Valdstein és Beszédes mérnök tértek Széchenyivel vissza életben; a többi öt kísérőt elragadta a dögvész és más betegségek. Ez pedig az előbb idézett levél szerint nem áll.

Hogy mily lélektani éleslátással birt Széchenyi, abból is kitünik, hogy kit választott és nyert meg orsovai ügynökének. Popovich a török, görög, orosz, román, szerb, német és franczia nyelveket beszélte és Milos fejedelemmel rokonságban volt, kit Széchenyi érdekkörébe minden áron bevonni iparkodott és terveinek megis nyert.

A véletlenség ugy hozta magával, hogy Széchenyi grófnak Popovich Fótához írt levelén kívül azon eredeti levele is kezemhez jutott, melyet ugyanezen a napon Zimonyból Lehmann János ujvidéki kereskedő és hajótulajdonoshoz Péterváradra intézett, mely így hangzik:

„Kedves Léhmann!

Folyó hó 16-án déltájban fogok Péterváradra megérkezni, a „Zöldfa“ vendéglőben leszállani, a hadparancsnokot meglátogatni és utazásomat haladéktalanul Temerinen keresztül folytatni. Azonban végtelenül sajnálnám Péterváradon ugy átutazni: anélkül, hogy önt ne látnám. Ha roszullétem miatt amnyi időt nem vesztettem volna és az országgyűlésre nem sietnék, akkor Péterváradon maradnék, csak azért, hogy önt meglátogassam, — így azonban önt kell megkérnem, hogy engemet látogasson meg.

Kérésemet ne vegye rosز néven.

Éljen addig is boldogul, a közeli viszontlátásra.

Zimony, 1830. évi október hó 13-án.

Széchenyi s. k.⁴

Széchenyi ezen levelét a zimonyi cs. kir. vesztegintézetben írta, mert a vesztegintézeti igazgatóságnak feluyomatu pecsétje a kétféjú sassal és körülírat-tal mind a levélborítékon, mind pedig magán a levélpapíron látható. Ezen levél Lehmann János halála után Ágoston nevü fiának kezébe került, ki azt ereklyeként örzi és nekem csakis használat végett engedte át, melyet a betekintés, illetőleg lefordítás után tulajdonosának, ki attól megválni nem akart, azonnal visszaszámzattam.

Széchenyi az 1830. évnek tavaszán Szina egyik közönséges fahajóján utazott le Pestről a Dunán a Fekete tengerig, honnan tengeri vitorlás hajón folytatta utját Konstantinápoly felé.

Ezen utjában Ujvidék városa Széchenyit nagy pompával fogadta, ki azért kötött ki Ujvidéken, — eltekintve attól, hogy az ilyen hajók a városokban fris hussal és más eleséggel elláttattak — mert az öreg Szina, Lehmann ujvidéki kereskedővel, mint hajótulajdonossal összeköttetésben állt, ki amannak kereskedelmi czikkéit az Al-Dunán tovább szállította, mert Lehmann az Al-Dunát gyakorlatilag másoknál jobban ismerte; Szina tehát Széchenyinek utitársul Lehmannt ajánlotta, ki Széchenyit a dunai szorosokon át el is kísérte, mialatt szorosabb ismeretséget kötöttek ugy, hogy a dunai gőzhajózás életbeléptetésekor Széchenyi ajánlatára Lehmann János az „Argo“ nevü gőzhajón kapitány lett.

Lehmann János az 1869-ik évben Pozsonyban halt meg, kinek idősebb Ágoston nevü fia a Dunagőzhajózási társulatnak hajófelügyelője Szörénytoronyban, az ifjabb fia pedig ugyanezen társulatnál kapitány volt és jelenleg nyugdíjából él Zimonyban.

Október közepén Széchenyi a pozsonyi országgyűlésre utazott, noha ez már szeptember 6-án ült össze, melynek tárgyalásaiban kiváló részt csak akkor vett, ha valami, az ő kedvencz tervével összefüggő kérdés volt napirenden.

Mielőtt Széchenyi Konstantinápolyba utazott, kedvencz eszméje, a Dunagőzhajózás gyakorlati megoldást nyert, a mennyiben báró Geymüller János és Puthon János vezetése alatt 15 év tartamára egy részvényes társulat alakult, mely 1830. őszén „I. Ferencz“ nevü első gőzhajóját a Dunába eresztette. A Dunagőzhajózási társulat első főügynöke Pesten Nose volt.¹⁾

¹⁾ A jövő év őszén a Széchenyi által létesített „Első cs. kir. szab. Duna gőzhajózási társulat“ ötvenedik évébe fog lépni, mely alkalommal előlegesen azon eszmét pendítjük meg, melyet az igazgató tanácsnak és részvényeseknek becse^s tnyelmebe ajánlani óhajtottunk, hogy az 50 éves jubileumot ünnepélyesen megtartani helyén lenne. Ezt azon okból említettük fel, hogy Széchenyinek a munkára, az anyagi és szellemi jólétet előmozdító tettekre buzdító szelleme feleleveníttessék.

Már évekkel ezelőtt többen nyertek volt kiváltságot egy gőzhajózási társulat életbe léptetése ügyében, de semmire sem mehettek vagy azért, mert a bankárokat ügyüknek nem nyerhették meg, vagy pedig azért, mert Széchenyi szellemi tehetségének tőkéjével még nem dicsekedhettek. Csak későbbben, mikor Széchenyi a kultúra és a reformok terére lépett, keletkezett egy társulat John András és Prichard József velencei angol hajóépítők vezetése alatt, mely 3 év tartamára 1828. évi ápril 17-én szabadalmat nyert egy dunagőzhajózási társulat létesítésére. Ezen cégnek sikerült Széchenyit megnyerhetni, ki nemcsak jelentékeny pénzösszeget ajánlott fel, hanem ami a sikert még jobban biztosította, a főherceg József nádort, Benvenuto, báró Geymüller és báró Puthon bécsi bankárokat is megnyerte ezen vállalatnak, melyből azután a fent említett részvény-társulat nem 3, hanem 15 év tartamára kiváltságot nyerve alakult meg. Ezen társulat 20 részvényt bocsátott ki, egyenként 500 forintjával. A helyzet illusztrálására azt kell megemlítenem, hogy Magyarországon csak 13 részvény kelt el, de ezen legkevésbé busult Széchenyi, ki midőn Milos fejedelmet, Sina, Eskelész és más bankárokat megnyert vállalatának, lassan-lassan a magyar főnemeseket és birtokosokat is betudta vonni részvényesekül a vállalat érdekébe.

A vállalat sikerülte és a társulat megalakulása után Széchenyi szakértőkként utnak indult a Dunát tanulmányozni és összeköttetéseket létesíteni. Ez történt 1830-ban, midőn ez ügyben Konstantinápolyból dús gazdag ismeretekkel tért vissza. Most már Széchenyi hazatérése után azon gondolattal is foglalkozott, miként a kiváltságot tíz évig meg kell hosszabbítani, sőt arról is tanakodott, miszerint a kiváltságot 90 évre kellene megszerezni, mert a hajózást, mely tényleg Zimonyig terjeszkedett ki, már nemcsak Galaczig, hanem Odessa Konstantinápolyig vélte kiterjeszhetőnek lenni.

Az 1830—31-iki országgyűlés befejezése után már nagyobb tevékenységet fejthetett ki a gőzhajózás ügyében. Első gondja is az volt, hogy a gőzhajók száma szaporíttassék, mi 1832. évben meg is történt, amennyiben az „I. Ferencz“ mellé 2 új gőzhajó: a „Duna“ és „Pannónia“ adatott. Ugyanezen évben Széchenyi királyi biztossá neveztetvén ki, mint ilyen Orsovára érkezett azon munkálatok fővezetését átvenni, melyek a dunai szorosok műszaki megvizsgálására tételni szükségesek voltak. Moldován és Orsován vízmérczék állíttattak fel, hogy a víz apadását és áradását észlelhessék s a dunai szorosokat vizsgálatuk tárgyává téve, ezen évben az elméleti előmunkálatokat és mindazon intézkedéseket megtették, melyek szükségesek voltak, hogy a jövő évben a sziklák repesztéseihez hozzá foghassanak. Ezen előmunkálatokra a vizállás igen kedvező volt, amennyiben a Duna 1832-ben ősszel annyira lepadt, hogy a szorosokban a Dunameder szikláinak ezer meg ezer különféle alakú és nagyságú darabjai kiválólag előtűntek. Ezen évnek tavaszán Széchenyivel a következő mérnökök érkeztek meg a Moldova és Orsova közti vidékre, és pedig: Vásárhelyi Pál, országos főmérnök vezetése alatt: Mel-

ezel János, Fonberger Lajos, Kecse Ferencz, György Sándor, Kamőczi Gábor, Tóth Antal, Vörös Zsigmond, Wolfram József, Lányi Samu, Turkovics Lajos, Hevessy Károly, Nikolka András, Nagy István, Veitersheim Károly, Beszédes, Szeidl és mások.¹⁾

Hogy Széchenyi a Duna birtokbavételét s annak európai csatornává lendő kifejlesztését siettesse, testi és lelki erejének minden megfeszítésével dolgozott. Ezen tervének a nádor főherceget is megnyerte, ki az 1833-ik évi szeptember 26-án kelt 1062. számú iratában helyeslését fejezte ki az iránt, hogy a gőzhajózás a Feketetengerig berendeztessek. Széchenyi a kormányhoz is fordult, hogy nyílt pártfogolásával a vállalatot támogassa, a szerb, oláh s török hatóságoknál a személy és vagyon biztosítását szorgalmazza s némely vesztegintézeti s harminczadi rendszabály módosítását eszközölje. A vesztegintézeti illetőleg Széchenyi saját személyében gyakorlatilag tapasztalta, hogy eltéktelve, miszerint a vesztegelés a legszorosabb börtön és valóságos kínzás volt, mely 10, 20 sőt 30 napig is eltartott, az cél és haszon nélküli, a kereskedésre nézve pedig nagyon káros volt. A vesztegintézeti rendszabályok oly szigorral hajtottak végre, hogy az ellenszegülők kemény és szigorú büntetésre ítéltettek. Sőt az is történt, amire élő emberek még most is emlékeznek, hogy a hadi törvényszék halálra ítélt valakit azért, mert ismételten ellenszegült a rendszabályoknak, vagy ezeket kerülő utakon kijátszotta.

Mily kellemetlenség- és idővesztéssel volt a vesztegintézetben való időzés összekötte, legjobban illusztrálja maga Széchenyi grófnak Szögyényi Lászlóhoz az 1834. évi október 25-én kelt és a zsupaneki vesztegházból írt levele, melynek ide vonatkozó része így hangzik:

„Tisztelt Barátom!

Törökkel, oláhval többet bajlódom, mint a dunai szirtekkal, itt ülök minden vágyaim mellett, vesztegelő rab.

Unalmimra azonban nem egy szebb jövődönék biztos, de távolibb reménye derítget csak fényt, hanem október 8-án írt barátságos soraid jelenleg is kellemtelibb érzésekre melegítik keblemet“

Semmi kétséget nem táplált Széchenyi, hogy ezek és a többiek nagy és hallatlan concessiók, hanem a Feketetengerrel összeköttetés szintén nagy és hallatlan, amit nem szabad elfeledni, sem azt, hogy azon eszközökhöz kell fordulni, melyek célra vezetnek. Ami történt, csakis a főherczeg műve volt, azért a nádort emlékiratában kérte, miszerint ne bocsássa ki kezei közül

¹⁾ Ezeknek részére a magy. kir. udvari kincstár 1832. évi május 30-ról 17814. szám alatti rendelete értelmében, az orsovai harminczadi hivatalnál 6000 frtot utalványoztatott. Az utalványozások a szükségletek arányához mérten havonként ismételtettek. Így például júliusban 8000 frt volt utalványozva stb.

az ügyet, mert csak is ő viheti keresztül ezen és hasonló kényes, de felette fontos pontokat; ha ezek a dikaszteriumok, vagy a főhaditanács eleibe kerülnek, akkor a gőzhajózási ügy ad calendas graecas elhalasztatott volna. A nádor főherczegen kívül összeköttetésbe lépett herczeg Metternich külügyminiszterrel s a főhaditanács elnökével Hardegg gróffal is.¹⁾

Az 1833-ki évben Széchenyi az elméleti elmunkálatok és műszaki vizsgálatok fővezetésén kívül mindenütt még a legmagasabb körökben is a a talajt előkészítette, ugyanezen évi december 2-án részt vett a gőzhajózási részvényesek bécsi gyűlésén, melyben báró Puthon igazgató meleg köszönetet mondott a nádornak és Széchenyi grófnak, ki ezen gyűlésen keresztül vitte a részvényesek beleegyezését, hogy a gőzhajózást Moldováig kiterjesztve, új részvények bocsáttassanak ki három új gőzhajó építésére, és hogy az 1834. évben a dunai szorosokon az erre legalkalmasabb gőzhajóval keresztül hatolhasson, hogy az a Vaskapun túli Szkella, Kládova és Galacz között közlekedhessen. A siker biztos érzetében Széchenyi azt mondá, hogy a dunai szorosok már meg vannak vizsgálva és az iránt többé nincs kétség, hogy ha a vízmércze másfél méter vizet mutat, kisebbszerű gőzhajókkal a dunai szorosokat áthatolni lehet és így Béctől Konstantinápolyig a gőzhajózás életbe léptethető leend akkor, ha a jövő évben a gőzhajózás akadályait elhárítani és a dunai szorosokat szabályozni fogják.

A részvényesek ezen gyűlése után Széchenyi, Andrássy György gróffal és Vásárhelyi igazgató mérnökkel Angolországba utazott, hogy az új gőzhajók számára a Duna tisztítására és a sziklák repesztésére gépeket vásároljon. Közel négy hónapig időzött Angolországban, honnan 1834. évi ápril végén érkezett haza és június elején „I. Ferencz“ nevű gőzhajón Tasner titkárával és két szolgájával Moldovára érkezett.

Soha magán vállalat nem emelkedett fel oly hatalmasan, mint ezen gőzhajózási társulat, mely ma a legnagyobb virágzásnak örvend.

Ki hitte volna azt — csak tulvérmes reményü emberek hitték, — hogy midőn az 1830-ik évben az első gőzhajó, „I. Ferencz“ vízre bocsáttatott és az 1834. évben a második gőzös, „Argo“ a vaskapun áthatolt, oly rohamosan fog az üzlet emelkedni, hogy az utóbbi évtől kezdve nemcsak egy gőzhajó került ki évenként, sőt csak egyetlen egy olyan év volt — és pedig az 1835. — melyben egy gőzhajót szállított a hajógyár, hanem évenként 2—13 gőzhajót volt szükséges építtetni, eltekintve az 1874. évben történt nagyobbseriesű vásárlástól, midőn ezen gőzhajótársulat 45 gőzhajót vásárolt meg az ugynevezett magyar gőzhajótársulattól. Jelenleg a társulat rendelkezik

¹⁾ A m. k. udvari kincstár 1833-ik évi július 3-án kelt 22322. sz. kibocsátványja alapján Veszter Imre, orsovai harminczadi tiszt 10000 frotot fizetett ki. Egy kincstári elnöki ugyan ezen évi 631. sz. rendelet szerint júliusban 2500 frotot fizetett ki, mint azt azon ügydarabok mutatják, melyekhez hozzájutottam.

164 személy- és teherszállító-, 19 csavar- és 6 láncgőzössel, végre 5 iszaptisztító hajóval 17.274 lóerőre, — ide nem értjük az uszály- és dereglyehajókat.

Hogy micsoda óriási módon terjedt ki a gőzhajózási társulat, mutatja az igazgatási, ügynöki és hajózási tiszti személyzet tiszteletreméltó száma, melyet ide igtatunk a következő beosztással:

Kezelő bizottság (administráció)

Elnök: Báró Wodianer Mór.

Administratorok:

Burg Ádám báró, cs. kir. udvari tanácsos.

Dr. Seiller János, Gáspár, báró.

Welteni Wiener Ödön, lovag.

Wimpfen Győző, gróf.

Bachmayer Lipót.

Képviselek:

Dr. Spallarti Neumann József, lovag.

Nemes Diószeghy Samu.

Dr. mantenauai Benedikt József, lovag.

Königswarter Mór, báró.

Forgalmi igazgatóság:

Cassian Márton, lovag, igazgató.

Kriegsz-Au Adolf báró, kezelési titkár.

Zetsche Ferencz, főtitkár.

Urban Ferencz, forgalmi főfelügyelő.

Stöhr György, forgalmi felügyelő.

Dr. Polacsek Ferencz, jogi tanácsos.

Sauer Frigyes, iroda főnök.

Neuffer Ernő, pénztári főnök.

Fábián János, forgalmi ellenőri főnök.

Kusché Károly, anyagkezelési főnök.

Spitzler Oszkár, készén és leltárügyi főnök.

Rommel Péter, az építészeti osztály főnöke.

Hartmann Ignác, statisztikai főnök.

Haider Zsigmond, a statisztikai irodák aligazgatója.

Főpénztár Bécsben:

Zograf György, főpénztárnok.

Amon Albert, segédpénztárnok.

Számvevőség Bécsben:

Foglar Lajos, főszámvevő.

Schellhorn Vilmos, segéd.

Központi hajófelügyelőség Bécsben:

Lazarich Szilárd, központi hajófelügyelő.

Mierzwinsky, Málnay Gyula, hajófelügyelő és központi hajófelügyelő-ségi segéd.

Marchetti Károly, felügyelő.

Ezen központi hivatalok oly személyzettel bírnak, hogy az a magy. kir. bel- vagy pénzügyminiszteriumnak személyzeténél nem esekélyebb számu és oly nagyszerű palota-épülete van, hogy a bécsi „Ringstrasse“ épületeinek bármelyikével vetekszik.

A központi főhivatalokon kívül van 5 hajófelügyelőség és pedig: Bécsben, Budapesten, Szegeden, Zimonyban és Szörénytoronyban; forgalmi felügyelőség van 6, nevezetesen: Bécsben, Linzben, Budapesten, Zimonyban, Orsován és Galaczon.

A budapesti felügyelő nemes Medgyaszay István egyuttal a forgalmi igazgatóságnak is vezetője Magyarország számára.

Hajó-gyára három van: Korneuburgban, Budapesten és Szörénytoronyban. Könyvviteli hivatalok vannak: Bécsben és Budapesten.

Mindezen főbb hivatalokon kívül van egy kőszénbányai igazgatóság is Pécssett.

Hajóállomások vagy ügynökségek a következő folyók mellett vannak, és pedig:

Az Inn folyón Bajorhonban 2; a Dráván 8; a Tiszán 13; a Bégán 2; a Száván 11; a szerb parton 4; a Dunán és pedig Bajorhonban 6; Ausztria-Magyarországban 90; Szerbországban 6; Romániában 14 és Bulgáriában 10. Összesen 166. Továbbá 31 olyan ügynökség is van különféle európai nagy városokban, melyek a hajózási vonalon kívül esnek.

A hajótisztek száma a következő, és pedig: elsőrangú kapitány 158, másodkapitány 17, hajóvezető 25, ellenőr 36, kezelő 68, főgépész 7, gépészek 175, gépész helyettes 23.

A hajó- és forgalmi felügyelőségek és ügynökségeknél számos hivatalnok van alkalmazva.

Ide nem számítottak a kormányosok és legények.

II.

A gőzhajózás az ugynevezett Széchenyi-ut létesítését eredményezte. Ezen roppant áldozatokba került, a Duna közvetlen balpartja mellett elterülő ország-ut a gőzhajózásnak az Al-Duna mentében való létesítése után azon okból volt szükséges, ha rendkívüli csekély vizállás következik be, és a gőzhajó a Feketetengerből és Galacsról a vaskapuig jöve, a legkisebb gőzhajó sem hatolhat már azon és a többi szorosokon keresztül, az utat pedig az utasok más hajókon folytathatnák, hogy ezen hajókat felvontatni lehessen, vagy ha ez sem lehetséges, amint az ősz táján igen sűrűn megtörténik, hogy az utasok szükség esetében utjokat kényelmesen kocsin folytathassák.

Az Alibeg vidék, Szirinja patak és kazani szoros mellett a Duna balpartján országut, a Duna medréig elnyúló sziklahegyek miatt nem létezhetett, mely ezelőtt nagy hegyeken és sűrű erdőkön keresztül vezetett s azokon csakis ökrös kocsik hatolhattak át, mely roppant fáradság és idővesztéssel volt összekötve, a kisebb bárkákon vagy vontató hajókon való utazás pedig sok emberéletbe került. Élő emberek még emlékeznek azon szomorú esetekre, midőn a Greben zuhatagban, mely már a rómaiak korában kis vaskapunak nevezetett, nemcsak a hajó ment tönkre, hanem a rajta utazó összes emberek is elvesztek.

Széchenyi mindezen elháríthatlannak látszott akadályokat, roppant munka megfeszítésekkel legyőzé. Nemcsak vizen, hanem szárazon is sikeresítette az utazást. Az első a gőzhajózási társulat, az utóbbit az országut életbeléptetése által, mely Moldovától a vaskapuig terjed és Széchenyi utnak nevezetik.

Az 1834-ki év ezen cél elérhetése szempontjából véletlenül igen alkalmas volt, amennyiben október 23-án a lehető legcsekélyebb vízállás lévén, mely a vízmércének zérusát képezi, honnan a tavaszi időszakban 6 méterig árad a Duna. Vásárhelyi igazgatómérnök az 1834. évi december 15-én Plaviseviczán elkészítette a vaskapu és többi szorosok térképeit a 23. októberi legcsekélyebb vízállás alkalmával, melyeknek Vásárhelyi egyik mérnök társa által készített másodpéldányai kezem közt vannak. Ezen térképek végzetlenül megkönynyítotték Széchenyi munkálatait.

Az országut számára Széchenyi grófnak tért kellett nyernie, mely a sziklahegyek alján aláaknázások és löpor általi felrobbantások által történt. Csakis ezen vízállás mellett volt lehetséges az országutat a Dunából emelkedő sziklafalazattal erősíteni, mely a Duna vize miatti veszélytől egy mellvédfallal biztosított és körülbelül 6 méternyi széles. Ezen országutra mindenkor a legnagyobb gond fordított, úgy, hogy országutaink között az első helyet foglalja el.

A Széchenyi-ut körüli munkálatok az 1834. év tavaszán vették kezdetüket. Báziaától Moldováig az ut csak kavicsolást szükségelt, Moldovától azonban már a Dunába nyúló sziklákat is repeszteni kellett.

Mielőtt ez történt volna, Széchenyi lerándult Moldovára, melyről a következő Popovich Lázár Fótához intézett eredeti levele is tanuskodik:

„Kedves Popovich!

Sietek önnek mondani, hogy én folyó hó 10-én innen bizonyos T a s n e r és két szolgáló kíséretében gőzhajón el fogok indulni. Hihetőleg sehol sem fogok időzni, hogy mielőtt Orsován lehessenek. Ez alkalommal Orsova vidékén csak 3 egész 4 hétig maradok, mivel az egész munkálat szervezése engemet Bécs és Triestbe szólít.

Én azonban gyengélkedő vagyok, nyugalom és ápolásra van szükségem, ezért ajánlom magamat önnek jószágába. Lehetne-e ön házában laknom, illetőleg némelykor aludnom? miután Moldova és Plavisevicza között leszek. Az ön háza

legnyugalmasabb és legegészségesebb. Ha azonban az nem volna lehetséges, akkor is megelégszem és kérem önt, hogy más viskóról gondoskodjék. Valószínűleg más utazók is fognak velem jönni, W. Anderson egy amerikai, gróf Teleki stb. „Söpörtesse és takaríttassa ki tehát Orsovát, hogy „nekünk orsovaiak“-nak ne kelljen magunkat szégyenelnünk.

Szakácsot magammal nem hozok, még pezsgőt sem!!! Az mind szeptemberben fog történni, ha mi Konstantinápolyba utazunk...!

Nekünk most sokat kell dolgoznunk, józanoknak lennünk, sőt böjtölnünk, de azután stb. Én örvendek... rendkívül!

A legnagyobb sietségben.

Ajánljon ön engemet minden ismerőseimnél.

Pesten, 1834. évi június 2-án.

Széchenyi István, m. k.“

Ezen munkálatok Széchenyit az 1834—35-ki években az 1832—36-ki országgyűlés üléstermeitől kevés kivétellel folytonosan távol tartották. Az idézett levél értelmében Széchenyi Moldovára érkezett, hol az ő jelenlétében Vásárhelyi vezetése alatt több ezer munkás kezdett dolgozni, kik közül sok kőfaragó és kőműves lévén, ezek a leendő országnak akadályait képező sziklák repesztéséhez és a falak s mellvédek építéséhez fogtak. Széchenyi június és július havában Moldova, Berzászka, Szvinitza és Plavisevitza között tartózkodott, néha berándult Orsovára, hol Popovich házában lakott, és egy-két napi időzés után ismét a munkálatokhoz sietett. A felhozott években hetekig, sőt hónapokig lakott Orsován és vidékén, midőn mérnökeivel e vidéket, vizsgálta. Julius és augusztusban Pesten, Bécsben és Triestben volt. Szeptemberben visszatért és a mehádiai Herkules-fürdőben több napig pihent, honnan Orsovára a következő levelet intézte:

„Legkedvesebb barátom!

Az ön által nekem küldött csomagért köszönetet mondok.

Gróf Hunyady holnap korán reggel Orsovára utazik. Ugyan gondoskodják, hogy ő Adolfnál (az „osztrák császár“-hoz címzett vendéglő) jól elhelyeztessék, és hívja meg őtet minden étkezésre. Bort mintha nem innék, következőleg pezsgőt sem. Én holnapután jövök ebédre és elvárom Vásárhelyit Volframmal, következőleg ezen két atyafival hatan leszünk.

Allah bereketversün.

Herkulesfürdőhely, 1834. évi szeptember 15-én.

Széchenyi m. p.“

Másnap Széchenyi Orsovára érkezett, s néhány napig itt időzván a fent említett társaságban a munkálatok színhelyére sietett; őszszel a Duna rendkívüli

apadásban volt; ezen kedvező alkalmat Széchenyi azonnal felhasználta, nemcsak az ország-ut létesítésének sikerdusabb folytatására, hanem az időközben Angolhonból leérkezett gépek használatával azon sziklákat is kezdte repesztetni, melyek a Duna medrében a szorosokat képezék; ezeknek nevei: Stenka, Kozla és Dojke, Izlás és Tachtália, Greben, Jucz, Kazán és Vaskapu, melyek „Kézikönyv a Al-Dunán, Szerb-, Oláh- és Bolgárországban utazók számára“ és „Die Donaukatarakte, Veteranische Höhle und Festung Peth zwischen Bazias, Orsova und Turn-Severin“ című munkáiban alaposan és kimerítőleg előadtak.

Moldován alól a sziget végén egy hatalmas sziklaoszlop emelkedik a Duna közepén, melyet „Babakáj“-nak neveznek és egy szerb regével van összekötve. Ez örkönt áll, mint egy intésül, miszerint most a Dunán veszélyes sziklacsoportok következnek. A Duna jobb partján Golubác, a balpartján Lászlóvár romjait szemléljük, melyeken túl a Duna a mindig magasbodó hegyek között hirtelenében összeszorulni kénytelen és a gőzhajón alig fél óráig utazva az első Stenka nevű szorost találjuk. Ezt és a többi legveszélyesebb zuhatagokat, a milyen az Izlás és Tachtália, Greben és a Vaskapu, kezdte Széchenyi repesztetni. Bármennyi sziklákat repesztettek és a Dunából a szárazra hordottak is, ha mindjárt még százezer anyai köbméter sziklát távolítottak volna is el az összes zuhatagokból, az mind nem biztosította volna a gőzhajózást, hanem ezáltal inkább azon kiszámíthatlan hasznu sikert aratta Széchenyi, hogy ezen rendkívüli csekély vizállás mellett a zuhatagokat keresztül kasul, ezeknek legcsekélyebb és legnagyobb mélységeit, és ami legfőbb volt, a folyam ágyának és csatornájának irányát a vízmércék mellett alaposan és műszakilag megvizsgálhatta és a csatornát szűkítő vagy az abban előforduló, a hajókat veszélylyel fenyegető és a gőzhajózást gátló egyes sziklacsoportokat szétrepesztethette. Ha tehát a víz áradásnak indult: a munkálatok alapján kitudható volt, hogy mikor, mily gőzhajókkal és mennyi teherrel lehet szakértő vezénylet mellett a zuhatagokon áthatolni; ez volt a lángszellemű Széchenyi munkálatainak azon eredménye, melylyel Ausztria-Magyarországnak kereskedelmét a Kelettel és az egész világgal összeköttetésbe hozta.

Hogy a Duna a legcsekélyebb vizállás mellett is hajózható legyen, az Széchenyi terveiben egyelőre nem állhatott; először azért nem, mert az akkori repesztő gépek és anyagok mellett csakis az ilyen csekély vizállás mellett lehetett volna sikerrel működni; másodszer pedig azért nem, mert csakis ősszel, nem is minden évben szokott az ilyen munkálatokhoz csak némileg is kedvező alkalom lenni.

Stenkánál már az 1832-ik évben Hevessy mérnök Széchenyi alatt, hajózható utat fedezett fel és jelölt ki. Vásárhelyi azonban két évvel később azon javaslatot tette, hogy mint a rómaiak a vaskapunál tettek, a Stenkát megkerülve, ezer méter hosszú csatorna által kell a bajon segíteni, melynek vizállása két és fél méter leend. A Stenkából Széchenyi az

1834-iki október és novemberben több ezer köbméter sziklát hordatott ki, melyek a víz színe felett kimagaslottak.

A Szirinja sziklacsoportban, illetőleg Kozla és Dojke szorosban történtek ugyan repesztések vizen és szárazon, de csekélyebb mértékben. Vásárhelyi ezen szorosban a csatornameder irányának kijelölését javasolta, a mennyiben háromszázezernél több köbméter sziklát kellett volna repesztetni, mi temérdek költségbe kerül akkor, midőn egy köbméternek költsége körülbelül 15 forintban volt előirányozva.

Az Izlás és Tachtália zuhatagokat Vásárhelyi ismét a Duna balpartján eszközendő 2600 méter hosszú új csatorna által javasolta megkerülni, nemkülönb a vaskapu után legveszélyesebb Grebent egy a Jucz zuhatagot is de rövidebb, a vaskaput pedig ismét hosszabb csatorna által.

A Széchenyi-ut készítésével ezen évben Plaviseviczáig hatoltak. Az 1834. ápril 11-ike volt azon év és nap, melyben az első „Argo“ nevű gőzhajó a szorosok rettentő szikláinak között Lehmann János vezénylő és Visconti másodkapitány alatt a vaskapun áthatott. Széchenyi ezen első gőzhajózási próbautazásnál a vaskapun át, nem jelenhetett meg. A diplomatikus képviselő Philipovich cs. k. tábornoki százados volt. Azok közül, kik a próbautazásnál jelen voltak, még csak egy van életben, és pedig Lehmann János kapitánynak Gusztáv nevű fia, ki jelenleg Szörénytoronyban gőzhajózási felügyelő. Az „Argo“ a Szulináig ment és kissé a Feketetengeren is tett próbát.

Széchenyi így a félelmetes akadályokat legyőzte és a világot bámulatba ejtette; népszerűsége az országban annyira növekedett, hogy a következő évben a lánczhid ügyében már kedvezőbb hangulattal találkozott.

Miután az akadályok tényleges legyőzése után a gőzhajózás a vaskapu és Galacz között megindult, most Széchenyi a Galacz és Konstantinápoly közötti összeköttetést szorgalmazta s ebbeli célját nemcsak hogy elérte, hanem azon kilátás is kecsegtette, hogy Konstantinápoly és Smyrna között fog a gőzhajózás kiterjedhetni, amint azt főherceg József nádornak 1834. évi december 3-án kelt Széchenyihez intézett következő levele bizonyítja:

„Mi a gőzhajózási ügyet általában illeti, én önmek megnyugtatóására azt jelenthetem ki, hogy báró Puthon közlései alapján a „Maria Dorothea“ tengeri hajó mult hó 14-én utját Triesztől Konstantinápolyig már megtette s miután ezen utazásban kedvező kilátások mutatkoztak, azon gondolattal foglalkoznak, miszerint vagy ezen hajót, ha a galaczi állomásra más hajóról gondoskodnak, a Smyrna és Konstantinápoly közötti közlekedésre fogják használni, vagy más hajót fognak ezen célra építtetni.

A felső Duna számára már egy más gőzhajó építéséhez fogtak, mely a jövő évi augusztus végén fog elkészülni. Egy másik hajó pedig a legközelebbi tavaszon fog építtetni, mely az 1836-iki évben kész leend.

Végre arról is van gondoskodva, hogy a „Vidra“ biztos kikötőben a télen át menhelyet találjon, honnan a jövő tavaszon rendeltetése helyére indíttatik.“

„A részvényes társulatnak pénzügye is oly kedvezőleg ütött ki, hogy az „Argó“-nál szenvedett veszteség daczára a részvényesek legközelebbi közgyűlésén azon javaslatot lehet tenni, hogy az ujonnan kibocsátandó részvények helyett a szükséges pénzösszeg inkább hitel útján fedeztessék s ezáltal az előbbi részvények birtokosainak nyereségei emeltessenek.“

Mint fent láttuk Széchenyi akkor, midőn az „Argó“ nevű gőzhajó a vas-
kapun először keresztülhatolt, egyéb országos ügyek miatt akadályozva volt a
próbautazásban részt venni, hanem ugyanazon év július havában az „Argó“
hajón Rusztsukig akart leutazni, de a Duna apadása miatt Lompalánka és
Azeir-Palánka között partra szállni volt kénytelen, homnan tengelyen Bukares-
tig ment.

Daczára annak, hogy Széchenyi minden figyelmét az országút és a gőz-
hajózás igénybe vette, nemcsak a nagyszerű tervek egész özöne zsbongott
fejében, hanem — amint leveleiből kitűnik — fordított, mindenfelé írt és az
összeköttetést fentartotta. Az 1834-iki évnek végén felutazott Pestre, hol a
lánczhid létesítése minden idejét elfoglalta, Azon óriási művet, amely millio-
mokba került, a vámentességet szerető nemességgel miképen fogja megked-
veltetni, hogy az a pozsonyi országgyűlésen keresztülvitessék, most ilyen gon-
dolatok foglalták el. Mindent mozgásba hozott. Ezen ügyben a legmagasabb
körökkel az Aldunáról is folytonosan levelezett. Törekvései sikert arattak, mert
az 1835. évi 26. tezik által, egy a lánczhidra vonatkozó részvényes társulat
helyben hagyatott.¹⁾

Széchenyi nemcsak az Aldunán, hanem Pesten és Pozsonyban is legyőzte
az akadályokat. Pozsonyból 1835. évi február 10-én Popovich Lázár Fótának
írt, hogy nemsokára leérkezik Orsovára. Ezen levél egyébként csak a lakás-
és butorzatról emlékezik, melyet megrendelt saját személye és mérnökei szá-
mára. Ugy látszik a lánczhid, nemzetiszínház, lotteria és más egyéb országos
ügyek, amelyekről a mult évi szeptember 6-ikáról Orsován kelt s Sz ö g y é n y i
Lászlóhoz intézett levelében említést tesz, amnyira igénybe vették Széchenyit, hogy
a Popovich Fótához intézett s előbb említett levelében tett ígérete daczára
Orsovára ekkor nem jöhetett.

Széchenyi nem az az ember volt, kit az érzelmi politika vezetett, tu-
dott magán uralkodni, a józan ész számítása szerint indulni s a valóságnak
gyakorlati terén maradni. Alább következő leveleinek egyike, jellemének olyan
vonásaival ismertet meg, melyek, amint egyrészt arról tanuskodnak, hogy jó
szíve lévén, szerencsétlen felebarátja irányában könyörületes volt, másrésztől
vaskövetkezetességéről és lehető legnagyobb erélyéről tesznek tanúságot.

Az orsovai akkori vesztgintézeteli igazgató, kit Széchenyi is ismert, hi-

¹⁾ Az aldunai munkálatok költségeinek fedezésére a kincstárnak 1834-ik évi ju-
lius 20-án kelt 26259, számu utalványozása folytán 20000 frt fizettetett ki, ugyanezen
évi október 15-én 36751. sz. alatt 20000, november 25-én 41552. sz. a. 10000, de-
cember 14-én 43961. szám a. 20000 frt utalványoztatott.

vatali vétséget követett el s ezért hivatalvesztésre és egyéb büntetésre is ítéltett volna. Popovich ez ügyben magas barátjának közbenjárását kérte ki egy 1835. évi februárhó 8-án keltezett levelében, melyre Széchenyi ekképen felelt:

Kedves Popovich!

Tulterhelt dolgaim akadályozták hogy önnek irjak. De levelének vételével azonnal mindent megtettem az igazgatóért, ami hatalmamban állt és biztosan remelem, hogy minden a legjobban sikerülni fog.

Most előbbi kérésemre visszatérek, amelyre nem válaszolt, ugyanis: írja meg azt nekem, hogy Zanon¹⁾ lakása számomra kiürített-e már? Az udvari haditanács azt mondá nekem, hogy márczius 1-ig üres leend, ugyan-e? Megkapta-e Zanon a parancsot sat.

Feleljen nekem ez ügyben és írjon Pozsonyba, hová holnap megyek el. Az igazgató ügyében Schnellerhez (temesvári hadparancsnok) sürgöny postát küldöttem; egyelőre a főherceg náddal beszéltem; megyek a császárhoz, szükség esetében — a bolygócsillagot sarkaiból is kimozdítom.

Semmi baj sem lesz.

Pest, 1835. évi február 24-én.

Széchenyi m. p.

Ezen sorok jó szivről önérzetes szilárd, határozott és erélyes jellemről tanuskodnak.

Ezekre Széchenyi a Popovichhoz czimzett levélboritékban ezen eredeti sorokat küldötte.

„Mindkét ismeretes eset, mint egészségügyi áthágás a hivatal mellőzésével haditörvényszékieleg tárgyalatva, és kegyelem útján megbüntetve lett.

Hardeg, udvari haditanács elnöke.“

A múlt évben (1834) az ország-ut már Plavisevitzáig elkészült volt, de a java csak ezután következett: a kazani szoros. A mérnökök az 1835. évi tavaszán azonnal hozzáláttak a munkához.

A Dunába nyuló sziklahegyet egy egész mértföldnyi kiterjedésben kellett repezteni; 3000 ember dolgozott. És ezalatt Széchenyi az Orsován már alkalmazott első gőzhajózási ügynök Popovich Fótához a következő levelet intézte:

Kedves Popovich!

Levelem átadója báró Orezy Lajos az én igen jó barátom, kit én önnek a legjobban ajánlok. Az ő szándéka Konstantinápolyba menni. Én neki az utat Rustschuk felé ajánlottam.

¹⁾ Cs. k. őrnagy és Batárvonali parancsnok volt.

Nekem ugy megy a dolgom mint egy túlterhelt dromedárnak. Már majdnem konok lettem.

Mikor fogok ez évben Orsovára jöhetni: még nem határozhatom meg; nehezen fog julius vége előtt történhetni. Ha ön addig is nekem néhány sort Pozsonyba írni akarna, ugy engemet nagyon lekötelezne.

Mit csinál az „Argo”? Mit az ut Plavisevitzáról? A jövőre micsoda kilátások vannak? Hogy van Zanon? Hogy van a híres méregkeverőné és pezsgőivoné Nathália?¹⁾ Hogy van végre önnek nagybátyja Milos?²⁾

A legszívélyesebben üdvözlöm önt és várom feleletét, azalatt a bárót önnek ismételve ajánlom.

Pesten, 1835. évi június 10-én.

Széchenyi m. k.

Nemcsak Orsovára, hanem Bécsbe, Pestre és másfelé is irt, hogy rövid idő múlva személyesen fog megjelenni; azonban nem távozhatott Pozsonyból, mert mindent el kellett követni, hogy azon ügyet, melyen több év óta a legnagyobb buzgalommal dolgozott, az országgyűlés mindkét házában kedvezően döntesse el, nemcsak az elvi eldöntések által, hanem pénzügyi tekintetben is. Ha a hidügy ötöt Pozsonyban visszatartotta is, az orsovai ügyeken azért ép oly figyelemmel csüggött, mintha azokat személyesen vezette volna, mint azt következő levele is bizonyítja:

Kedves Popovich!

Levelem átadója Nose, a csász. kir. szab. gőzhajózási társulatnak pesti főügynöke. Ő az igazgatóságtól leküldetett, hogy kutassa ki, mikép volna lehetséges az utat Moldovától Kladováig könnyebben, gyorsabban és olcsóbban megtenni, az utazók és mállák számára. Ez egy szép és csiklandós feladat; melyben senki jobban kezéhez nem járhat, mint ön. Tartsanak tehát értekezletet. Ha nem tudnak czélt érni; akkor folyamodjék Blazohoz tanácsért.

Ide mellékelve van egy ajánló levél Nose számára az ezredeshez. Miután én nevét biztosan nem tudom, sziveskedjék ön a levélre az illető nevét minden czímeivel ráírni és Nosenak kézbesíteni, ki arról értesítve van.

Nose önnek gőzhajózási részvényét át fogja adni, melyet én akartam személyesen átadni, de sajnálattal akadályozva lettem. Önt azonban megkérem, hogy az 500 forintról szóló nyugtát, melyet én önnek kiállítottam, sziveskedjék Nose által visszaküldeni.

Ájáljon ön engemet minden orsovai lakosnak. Pugatonik, Somossynak³⁾ stb. Én nem irtam és nem irok senkinek, mert minden pillanatban gondol-

¹⁾ Popovich nő rokonai.

²⁾ Szerb fejedelem.

³⁾ Harminczadtiest.

tam és még most is gondolok a gőzhajóval innen elutazhatni. De az ember tervez és az isten végez.

Mi történt Zanonnal? Ki jött szegény Müktsitsek¹⁾ helyébe? Hogy volt-e a nyáron Mehádián? írjon nékem mind czeokról, de vegyen mást s nem itató papirost; mert különben a manó sem tudja önmek, noha szép írása van levelét olvasni.

Üdvözölje ön nevemben májusi bogarait, esch leányait és üdvözölje ön a plébánost.

Közeli viszontlátásra.

Pesten, 1835. évi augusztus hó 22-én.

Széchenyi m. p.

A kazani szorosban Vásárhelyi vezetése alatt vígan folytak a munkálatok. Szeptemberben Széchenyi is leérkezett és huzamosb ideig tartózkodott Orsován és a kazani szorosban, hol a kolozsvári zenebanda is közreműködött, hogy Széchenyi s környezete az időt a szabadban jó kedély hangulatban tölthesse; noha egyik levelében azt állítja Széchenyi, hogy a zene őtet szomorúvá teszi. — Roppant erőfeszítésre volt szükség, hogy a Kazánban tért nyerjenek, mert sok helyen a nagy sziklahegyek csak nem függirányosan nyulnak a Dunáig. A ponyikovai barlang mellett voltak Széchenyi és környezete számára ideiglenes lakások építve; pinczét a sziklák üregei szolgáltatnak. Az orsovaiak ide többször kirándulnak, néha vidéki magasabb vendégekkel és Széchenyi emlékére poharat üritenek.²⁾

A tél közeledtével Széchenyi felutazott Pestre, honnan a következő év elején ezen érdekes levelet írta:

Kedves Popovich!

Ön még mindig a régi heveskedő ember. Hát mit művelt? ön a valóságban nem kevesebbet ír az igazgatóságnak „Mint egy kihívó iratkát.“

Ön ügyes módon akarta magát a gőzhajózási ügy alól kivonni. Nem lehet máskép, mert különben ön úgy „szakítva“ nem cselekedhetett volna.

Képzelve ön, én tegnap óta házas ember vagyok. Az elhalt Zichy gróf kamara elnök özvegye volt oly jó és kedves hozzám, vén sárga legényhez férjhez jönni. Ő nagyon dicső lény; — s engemet nagy valószínűséggel ezen júniusban — Orsovára fog kísérni. Mehádián fogna lakni; ez lenne a főhadiszállás, de többször Orsovára is el jönne. Ez volna körülbelül a személyzet:

1) Veszteginézeti igazgató, ki Orsován meghalt.

2) Az udvari kincstár 1835. évi márczius 11-én 88.675. szám alatt 15.000 pfrtot utalványozott a Széchenyi-ut készítésére a kazani szorosban. A többi utalványozásokat eddig nem sikerült kipuhatolnom, de ezekből is körülbelül lehet következtetni arra, hogy 4—6 év alatt havonként mennyi lehetett utalványozva a 3 téli hónapok kivételével.

Ő

Én

2 leánya a grófnénak 12 és 13 éves

1 nevelőnő

1 W. Tasner

1 szakács

1 kocsis 4 lóval

1 komorna

1 szobaleány

3 inas

összesen 13

Gondolkozzék ezek felett egy kissé és írjon nekem:

1-ször. Mily lépéseket — hol és kinél kellene tenni, hogy az ember Mehádián 6 egész 7 szobát biztosan kaphasson.

2-szor. Valjon ön nem fog-e addig házasságra lépni! Ön vén gonosztevő! Mert ha ez az eset lenne, úgy nekem Orsován más tanya után kellene látnom, ellenben palotájában szívesen lagnám.

Hogy ön a gőzhajózási társulatnak megszűnt ügynöke lenni — engemet több tekintetben bosszant; de annak, hogy ön ismét szabadabb, örülök — mert most önt jelölöm ki nőm mellett udvarlónak (Maitre des plaisirs) és őrnek (Sénéchal); most már vegyék ki mások is kevésbé a parázsból a geszte-nyéket! Majd fogják mondani, hogy Lázár Fóta stb.!!!

Írjon nekem hamarjában Pestre, postán hagyva.

Allah almarbadek.

Budán, 1836. évi február 5-én.

Széchenyi István, m. k.

Széchenyi neje ezen levél szerint, gróf Zichy Károly m. kir. kamaraelnöknök özvegye, született Seilern-Aspang Crescentia grófnő volt. Falk Miksa nagybecsű munkájának 92. lapján azt állítja, hogy Széchenyi István özvegy Zichy grófnőt a budai várkapolnában 1836. évi február 6-án vezette oltárhoz. Ez téves állítás, mert az említett eredeti levélben Széchenyi azt írja, hogy február 4-én házasodott meg; özvegy Zichy grófnőnek 7 gyermeke volt s a Széchenyivel való házasságból két gyermek született: Széchenyi Béla és Ödön.

Ezen évben Széchenyi családjával és kíséretével Mehádiára utazott, hol családja hetekig tartózkodott; ő azonban nagyjából a kazáni szorosban időzött, hol a munkálatok ezen évben jobbadán befejezéshez közeledtek.

Széchenyi családja a fürdői ivad legkellemesebbikét tölté Mehádián, honnan Orsova és vidékének, a kazáni szoros munkálatainak megtekintése után ismét

felutazott Széchenyi kíséretében, ki huzamosb ideig jószágán és Pesten tartózkodott, hol az országos ügyekkel és kedvencz eszméi elintézésével foglalkozott. Őszszel, midőn a csekélyebb vizállás bekövetkezett, ismét Orsovára érkezett, hogy az izlási, tachtaliai, grebeni zuhatagoknál és a vaskapunál a sziklarepszések az ő jelenlétében és fővezetése alatt eszközöltessenek. Ezen munkálatokat az ősz végén, midőn a Duna áradni kezdett, ismét abban kellett hagyni.

A Széchenyi-ut az 1837. évben a közlekedésnek átadatott. Most már Berzászka, Szvinicza, Tiszovicza, Eibenthal, Plavisevitze egyenes uton közlekedhettek Orsova vidékével, másrészt pedig a közönséges hajókat, terhelve is lehetett felfelé vontatni, mely hajóvontatás ezelőtt nemcsak temérdek idővesztéssel volt összekötve, hanem sok emberéletbe is került. Ezen évben a szikla repszésekkel nem igen boldogulhattak, mert a vizállás nem kedvezett eléggé. Ezen ügyben Popovich december 7-én levelet írt Széchenyinek, ki a következőleg felelt:

Legkedvesebb Főta!

Bocsásson meg, hogy önnek sokáig nem irtam. Mindig azt gondoltam, hogy személyesen fogom felkereshetni. Dolgaim akadályoztak. Remélem, hogy a jövő tavaszon az első gőzösön fogok Orsova virányain megjelenhetni.

Találmánya, melyet folyó hó 7-én kelt levelében velem közölni sziveskedett, előttem már ismeretes volt. De én hiszem, hogy az a vaskapunál nem alkalmazható, mert minden összevetések (combinatiók) után a legveszélyesebb helyek csatornázása, mindent tekintetbe véve előnyösnek látszik. — Mikor fog ez történhetni? Azt az isten tudja! Ha mi azonban egyelőre 1-ször. A Moldova és Szkella-Kladova közötti vonallal készek volnánk. 2-szor. Ha egy jóra való vesztegintézet szorosán Orsova mellett építették. 3-szor. Ha mi háromszori utazás alatt kétszer Orsováig gőzhajóval — nyomulhatnánk! Ami az elsőt illeti, ugy remélem, hogy a jövő évben a legveszélyesebb helyek némelyikét eltávolíthatatni fogom. A vesztegintézet ügyében annyit beszélnek, hogy végtére talán mégis fog valami történni, a mi utóvégre az Orsovára való hajózhatást illeti, ugy remélem, hogy a legközelebbi nyáron vasgőzössel, mely csak fél méter mélységre hat, az Izlást és társait fel és lefelé meg fogom izlelgethetni.

Én jól érzem magamat, ugy családom is, mely magát önnek a legbarátságosabban ajánlja.

Ha ideje van, akkor írjon nekem néha egy szócskát.

Ha nekünk egy kevésbé több pénzünk és több akaratunk volna, hol volnánk mi most! De végtére is minden menni fog. Társulatunk az idén igen jó üzletet csinált. Hajóink száma 12. Jövő évben hármat építettünk. És előre nem látható, mikor fog számunk teljes lenni. Most minket leginkább egy rakpart és központi hely foglalkoztat, melyek Pesten fognának építtetni, honnan rend, fegyelem és gazdaszat kerülnének ki. Adja isten áldását hozzá.

Éljen boldogul, ajánljon ön engemet az orsovaiaknak és írjon nékem, mit csinál az orosz követ, Künel, Blazo stb. és ajánljon engemet jóakaratkba, maradván tisztelettel.

Pesten, 1837. évi december 29-én.

Gr. Széchenyi István, m. p.

Miután a Széchenyi-ut a közlekedésnek átadatott, Széchenyi al-dunai működése a vaskapu szikláinak repesztetésére szoritkozott azon következő években, melyekben a vizállás kedvezett. Az elébb említett levélben jelzett vesztegintézeti ügyben is történt valami változás, a mennyiben Orsován szoroson a Duna mellett egy fiók vesztegintézet állittatott fel a gőzhajózási forgalom megkönnyebbitésére.

A gőzhajózás akadályainak elhárítása végett a vaskapun át, Széchenyi 1838-ban is lerándult Orsovára; e tekintetben a következő években is járt az al-dunai vidéken és szorgalmasan működött.

Kedvencz eszméjét, a Dunát hajózhatóvá tenni, valósította; czélját: gőzhajókkal a szorosokon áthatolni, elérte; ama terve azonban, hogy a vaskapu és a többi zuhatagoknál a legkisebb vizállás mellett is a Dunát hajózhatóvá tegye, vagy a hajózhatás ezen akadályait csatornázások által megkerülje nem sikerült, zátonyra akadt, azon okból: mert nemcsak a szükséges pénzüsszeg, hanem az akarat is hiányzott.

Széchenyi még ezután is több, leginkább magántermészetü levelet irt Popovich Fótához; az utolsót 1846. évi ápril 27-én irta, melyben érzékenyen fájlalja Vásárhelyinek halálát és a többi között ezen szavakat is használta „Jó éjt Demirkapi“.) Messzelátó lángszelleme tehát a vaskapunak jó éjt mondott. Munkálatai pénzühiányában elődázttak napjainkig.

Széchenyinek ezen utolsó levele következőleg hangzik:

Kedves Popovich!

Fogadja legőszintébb köszönetemet folyó hó 15-én irt leveleért.

Ön az első, ki Lajosnak²⁾ győzelmét velem közölte. — Jó éjt „Demirkapi“!

Ila csak öt felesleges perczem is volna, akkor czekeket is önnek szentelném . . ., de sajnos, a mindennemü foglalkozással olyannyira elnyomva vagyok, hogy semmü időm sem marad hátra, önt a legbarátságosabban üdvözölni és önnek további jóakarátát kikérhetni.

Vásárhelyi sajnálatomra csakugyan meghalt, mi nekem nem csakély zavart okoz!

Pesten, 1846. évi ápril 27-én.

Széchenyi István, s. k.

¹⁾ Vaskapu.

²⁾ Egy gőzhajó neve.

A magyar nemzet, ha veszély fenyegette, mindenkor tudott vele dacolni és azt legyőzni; bátorságának, tetterejének és hősiességének a nehéz viszonyok alkalmával fényes próbáit adta.

Ha azonban nemzetünk évek hosszú során át békeességben él, akkor tevékenysége szunyadásnak indul s akarata is fokozatosan kezd fogyni. Gróf Széchenyi István átérezte ezt és tapasztalta, s azért is panaszkodott az előbb említett levelében, hogy több akaratra volna szükség az ily óriási akadályok elhárítására, mint amennyit talált.

Hogy a vaskapunak jó éjt mondott abban találja magyarázatát, mert a pénz és akarathány mellett a politikai hullámok is kezdtek magasra csapkodni és a vaskapui munkálatokat elnyeléssel fenyegetni, melyeket Széchenyi éles látása előre megjósolt.

A rómaiak a Duna jobb partján Regensburgtól a Feketetengerig építettek ország-utakat; a kazani szorosban Traján a gyalogok számára a sziklahegyekbe vésetett utat; a vaskaput csatorna által megkerülte, melyeknek nyomai maiglan is hirdetik a munkálat nagyságát.

Traján császár után 1733 esztendő mult el, mely nagy időköz alatt semmi sem történt azon akadályok elhárítására, melyek az Al-Dunán a közlekedést és kereskedelmet gátolták. Egy második Trajánra volt tehát szükség, ki a Duna balpartján létesített ország-ut által szárazon, és a gőzhajózás által a vizen a közlekedést helyreállítsa és a kereskedelmet a kelet felé kiterjeszse és ezen második Traján gróf Széchenyi István volt.

Széchenyi testi erejét némelykor az egész éjen át tartó szakadatlan szellemi munka által annyira megfeszítette már virágzó férfikorában, hogy ez által egészségét idejekorán gyengítette s a későbbi években is folytatott túlfeszített munka testi erejét annyira megtörte, hogy az 1848-iki események, különösen hazája miatti aggodalmi szellemi életének megzavarására vezettek.

Én az 1876. évi május 31-én tartott közgyűlésünkben azon indítványt tettem, hogy valamint a Duna jobbpartján a Traján által emelt ut emléktábla által örökített meg, úgy örökíttessék meg hasonló emléklappal a Széchenyi-ut is. Indítványom zajos tetszéssel fogadtatván, azon határozat hozatott, hogy a választmány hozzájárulással tegye meg ezen ügyben a szükséges lépéseket. Hogy eddig ezen ügyben mi sem történhetett, annak, azt hiszem, csakis a keleti válságnak kitörése az oka, de meggyőződésem az, hogy e válság lezajlása után az ige testté lesz.

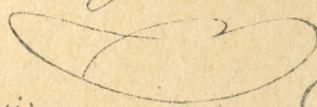
Széchenyi munkálatai után, az ötvenes évek elején is történtek kísérletek a gőzhajózás akadályainak elhárítására; ugyanis Wex cs. k. mérnök 1850-ben a bécsi kormány megbízásából egy tervet készített, de ennél több nem történt; 1854-ben gróf Coronini hadtestéből egy utász század jelent meg a vaskapunál Meiszburg cs. k. mérnök vezetése alatt, hogy a vaskaput teltleg szabályozhassák, de ismeretlen okokból felhagytak vele és elvonultak; a

Missisipi szabályozásáról híres amerikai mérnök Mr. Alpine Wm J. a Duna gőzhajózási társulat részéről 1873-ban megbízott a vaskaput és a többi szorosokat vizsgálata tárgyává tenni, de terve titokban tartatik. Legujabban a magyar-osztrák követ Konstantinápolyban 1873. évi június 19-én a török külügyminiszterrel előzetes szerződést kötött, melyben mindkét nagyhatalom a vaskapu szabályozásának szükségességét elismerte és azon készségüket fejezték ki, hogy a munkálatok végrehajtására közösen kölcsönt kötnek és egy bizottságot küldenek ki, mely október havában Orsovára meg is érkezett. A bizottság a Vásárhelyi által készített térképek alapján elméleti munkálatait azonnal megkezdette, a következő évben pedig befejezte s a költségvetést 14 millió frankban állapította meg s a magy. kir. közlekedési miniszteriumhoz áttette, mely a külügyminiszterium útján Konstantinápolyba küldetett. A tényleges munkálatok már a lefolyt években vették volna kezdetüket, de a keleti válságnak kitörése azokat ismét elodázta és boldogabb időre halasztotta el.

DE BALLAGI GÉZA

An den Herrn
Herrn Sazarjota Popovits

gr. St. Széchenyi

Orsova

Lieber Popovitch, bevor ich diesen Ort
verlassen um auf den Sonntag zu reisen,
will ich mich noch in Ihre gütige Aufmerksamkeit
zuschießen, um Ihnen für alle Ihre
Gefälligkeiten zu danken.

Ich febe alle meine Freunde glücklich
wünscht. Was aber mich betrifft, - wird
so alle meine Kräfte gefesselt, können
anbegriffen; im Exilium bin
ich noch Melhadia befristet, das
begehrt. Wir sind aber alle einig
sich sehr gut.

Im Interim will ich, Ihnen
nimm German zu finden. Er hat
"Er können können, general German
geben, es wäre ein großes, es müßte
aber unangenehm werden. Auf was
und das habe es können an. Statt"

Alles Ihnen auf diese Art zu Diensten, so
schreiben Sie gnediglich nach Constantinople
und beschreiben Sie sich körtlich mit mir.

Haben Sie Zeit, so schreiben Sie mir
nach Pest. Wills' Gott, wird finden
ob Sie Messenja nicht, - daß soll die Donau
bald anders außfließen.

Vor Kurzer Zeit war ich bei Miloch,
der ist ganz für die Regulation.
Übermorgen arische ich ab.

Lebwohl wolle und bleibe Sie
meinest ungetrunk

G. A. Freckemjé

Sernin 13ten Octob. 1830

A kiadó-szerzőnél Orsován (Szörénymegye) kapható és
megrendelhető:

Die Donau-Katarakte, Veteranische Höhle und
Festung Peth zwischen Bazias, Orsova und
Turn-Severin.

Ára 1 ft.

